

חסידות אשכנז

ספר חסידים, סימן תתקע"ה: למה נקרא חסיד, על שם חסדים. ועוד, חסיד על שם "והחסידה" (דב' יד יח), תרגומו וחזוריתא. וכתוב (יש' כט כב): ולא עתה פניו יחוורו. לפי שמביישין ומלבינין פניו והוא כחרש ואלם לא יפתח פיו, לא יבייש פני אדם. ולעתיד פניהם מבהיקות.

ספר הכבוד [המיוחס?] לר' יהודה החסיד

החכם הראשון: איך לכיין לב החכם שני: הכבוד תדבק בבורא החכם השלישי: ולב המתפלל בכל לשמים והבורא למטה כמו למעלה? ואין שינוי ביניהם ויש להכין לב מה לבו לחשוב למי שהוא עליון על יכוין כנגדו כי אין הכבוד אלא כעין לאותו טוב הכבוד. כל ולא יחשב שום מראה בלבבו. אחיזת עינים.

מה שרבינו הראשון אמר: אמת, יש בורא שאינו נראה והדברים והדמיונות שראו הנביאים, במחשבה היא, שהבורא מכניס לו מחשבה בלבבו שנראה ונדמה לו כך, כעין אחיזת עינים – במחשבה היא, שהבורא מכניס לו מחשבה בלבבו שנראה ונדמה לו כך, כעין אחיזת עינים. ויש [מ]סך על האדם שבעיניו לא יוכל לראות. ולכך נתן זה הפלא לעשות על ידי המכשפים שיאמינו לזאת המחשבה.

והשיני אמר: באמת ידענו בשכלנו שיש בורא ואין לו קץ ושיעור, אבל לכבוד יש קץ, ודביקותו בבורא, ובמקום הדביקה אין כח לנבראים לראות שם. על זה אמר 'לא תוכל לראת [את] פני' [שמות לג כ], שכלפי עצם הבורא, לכך לא אמר לו 'לא יראה פני האדם וחי', אלא 'לא יראני' כי הפנים כלפי העצם. לפיכך פונה לב האדם בתפילה למעלה כאדם עומד ומדבר לחבירו פנים אל פנים. אבל נתן לנביאים לראותו, וכשיכירו כי הוא הכבוד, המעלה הגדולה, יפלו על פניהם וישמעו הדברים וידעו כי הדברים [יצאו] מלפני הבורא ית' ולא עוד [=ולא מאחר] ולא [מ]מלאך. ולכך שם והפנים אינם כלפי עצם ובורא כלפי נבראים.

ויאמר השלישי: אמנם כי כן, רק אני חולק שאתה אומר על הכבוד בבורא, לא כן, אלא נברא, כשם שנבראים המלכים, אבל הכבוד יותר מופלא ונכבד מכל המלאכים, ובו עתידים לעלוז אוהבי ה' במראות שאין לדמות.

רבי אלעזר מוורמס (בעל ה'רוקח) ספר השם עמוד א

ה' שמו המיוחד הנכבד והנורא נבאר משמעותו כפי יכולת לדבר לידע כבוד שם ה' עליון ומוראו, יסלח לנו הרחום אשר נבארנו. גלוי וידוע לפניו כי לידע כבוד יראתו אכתוב, ואין מוסרין אותו כי אם לצנועים אשר אינם כועסים, וענוים ובעלי יראה ועושים מצות בוראם, ואין מוסרין אותו כי אם על המים כדכתיב (תהלים כט, ג) קול ה' על המים .

וטרם ילמד הרב אל תלמידו ירחצו במים ויטבלו במ' סאה, וילבשו בגדים לבנים, ויתענו אותו יום שילמדוהו, ויעמדו במים עד קרסולם, ויפתח הרב פיו באימה ויאמר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם ה' אלקי ישראל אתה אחד ושםך אחד ותצוינו להעלים שמך הגדול כי נורא שמך ברוך אתה ה' וברוך שם כבודך לעולם השם הנכבד והנורא ה' אלקינו קול ה' על המים ברוך אתה ה' המגלה סודו ליראייו חכם הרזים ה' .

ויתנו הרב ותלמידיו עיניהם במים ויאמרו נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים אדירים משברי ים אדיר במרום ה' (שם צג, ג - ד), קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים (שם כט, ג), יראוך מים אלקים יראוך מים יחילו אף ירגזו תהומות (שם עז, יז), בים דרכך ושבילך במים רבים ועקבותיך לא נודעו (שם, כ). ואחר כן ילכו להם אצל מים או בבית הכנסת או בבית המדרש ויהיה להם מים בכלי טהור.

ויאמר הרב ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו והבדילנו מכל האומות וגילה לנו את מסתרו והבינו לידע שמו הגדול והנורא ברוך אתה ה' מגלה מסתרו לישראל. ויאמרו בקול נעים באימה בכוונה, פנה אלי וחנני כמשפט לאהבי שמך (שם קיט, קלב), על כן אודך ה' בגוים ולשמך אזמר (ש"ב כב, נ), אודה ה' כצדקו ואזמרה שם ה' עליון (תהלים ז, יח), אזמרה ואעלצה בך אזמרה שמך עליון (שם ט, ג), על כן אודך בגוים ה' ולשמך אזמרה (שם יח, נ), כן אזמרה שמך לעד לשלמי נדרי יום יום (שם סא, ט), זמרו כבוד שמו שימו כבוד תהילתו (שם טו, ב), כל הארץ ישתחו לך ויזמרו לך, יזמרו שמך סלה (שם סו, ד), שירו לאלקים זמרו שמו, סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלוז לפניו (שם סח, ה), טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון (שם צב, ב), הללויה כי טוב ה' זמרו לשמו כי נעים (שם קלה, ג), ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם (שם קיג, ב), ברוך ה' לעולם אמן ואמן (שם פט, נג)

ספר הבהיר

3. ומפני מה מתחיל בב', כמה כמתחיל ברכה. ומנא לן דהתורה נקראת ברכה, שנא' (דב' לג כג) ומלא ברכת יי' ים וגו', ואין ים אלא תורה, שנא' (איוב יא ט) ורחבה מני ים. ומאי (דב' לג כג) מלא ברכת יי', אלא כל מקום ב' הוא ברכה, כמה דאת אמר' בראשית, ואין ראשית אלא חכמה, ואין חכמה אלא ברכה, כד"א ויברך אלהים את שלמה, (מל"א ה כו) ויי' נתן חכמה לשלמה. משל למה הדבר דומה, למלך שהשיא בתו לבנו ונתנה לו במתנה ואמ' לו עשה בה כרצונך, מאי משמע דהאי ברכה לישנא דברך, דכתי' (יש' מה כג) כי לי תכרע כל ברך, מקום שכל ברך כורע לו. מלה"ד, למבקשי לראות פני המלך ואינם יודעים אנה המלך, שואלים ביתו של מלך תחלה ואחר כך שואלים אנה המלך, לפי' כי לך תכרע כל ברך, ואפי' עליונים, תשבע כל לשון. ס
4. ישב ר' אמורא ודרש. מאי דכתי' (דב' לג כג) ומלא ברכת יי' ים ודרום ירשה. אלא כל מקום ב' מבורך, כי הוא המלא, שנא' (שם שם) ומלא ברכת יי', ומשם משקה הצריכים, ומן המלא נטלה עצה תחלה. מלה"ד, למלך שרצה לבנות פלטרין שלו בצלעים החזקות, קצץ צורים וחצב סלעים, יצא לו מעין מים גדול מים חיים. אמ' המלך הואיל והמים יש לי נובעים, אטע גן ואשתעשע בו אני וכל העולם. הד"כ (מש' ח ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום וגו', (ו) אמרה תורה אלפים שנה הייתי בחיקו שעשועים, שנא' (שם שם) יום יום, ויומו אלף שנים, שנא' (תה' צ ד) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול, מיכאן ואילך לעתים, שנא' (מש' ח ל) בכל {א3} עת, והשאר לעולם, שנא' (יש' מח מ) ותהלתי אחטם לך וגו'. מאי תהלתי, דכתי' (תה' קמה א) תהלה לדוד ארוממך. מאי תהלה, משום דארוממך. ומאי רוממות, משום דאברכה שמך לעולם ועד. ומאי ברכה, אלא מלה"ד, למלך שנטע אילנות בגנו, אע"פ שירדו גשמים ושואב תמיד וגם הקרקע לת, צריך הוא להשקותם מן המעין. שנא' (שם קיא י) ראשית חכמה יראת יי' שכל טוב לכל עושיהם, ואם תאמר שהיא חסרה כלום הרי הוא אומ' (שם שם) תהלתו עומדת לעד. ס
107. מאי דכתי' (שמ' טו כז) ויבאו אלימה ושם שתיים עשרה עינות מים ושבעים תמרים, וכי מה שבח היה בשבעים תמרים, באחת מקטני המקומות יש אלף, אלא זכו לדוגמתם ושם להם משל בתמרים, דכתי' לעיל (שם טו כג) ויבאו [מרתה]5 ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם, מלמד שרוח צפוני"ת6 היתה מעכבת, דכתי' (שם טו כה) ויצעק אל יי' ויורהו יי' עץ וישלך, מיד נתן הקב"ה ידו בשטן ומיעטו, ואלמלא כן לא יכלו ישראל לעמד מפניו, דכתי' (שם שם) שם שם לו לשטן חק ומשפט ושם נסוהו, מלמד שבאותה שעה דבק [השטן] בהם כדי לאבדם מן העולם, דכתי' (שם טו כד) וילונו העם על משה לאמר. ועוד קטרג <השטן> על משה ע'ד7 כי (שם טו כה) צעק אל יי' ויורהו יי' עץ, מאי ויורהו יי' עץ, מלמד {א21} שעץ החיים היה סביב המים ובא השטן ונטלו משם כדי לקטרג על ישראל ולהחטין[אם לאביהם שבשמים, והיה אומר להם עתה תכנסו למדבר ועדין אלה המים שהם מרים טובים <הם כי> תסתפקו מהם, אבל במדבר לא תמצאו אפי' לרחוץ ידיכם ופניכם, אז תמותו ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל, באו אל משה ואמרו לו כך וכך, דחה אותם בדברים, ראה כי לא יכול להם, התחזק על ישראל ועל משה ובאו העם וילונו על משה, כאן חסרים לנו המים ומה נשתה במדבר, בא השטן לזייף דבריהם אל משה כדי להחטיאם, מיד שראה משה השטן, ויצעק אל יי' ויורהו יי' עץ אותו עץ [עץ] החיים [היה] שהסיר השטן, וישלך אל המים <וימתקו המים>.
108. שם שם הקב"ה לשטן חק ומשפט ושם נסוהו לישראל, בא הקב"ה והזהיר את ישראל, ויאמר (שם טו כו) אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך. מלה"ד, למלך שהיה לו בת נאה ואחרים מתאווים לה, ידע המלך בדבר ולא יכול להתקוטט עם המוציאים את בתו לתרבות רעה. בא לבתו והזהירה, [ואמ' ליה] בתי, אל תחושי לדברי אלה האויבים ולא יוכלו לך, אל תצאי לפתח הבית ועשי מל[א]כתך בבין[תך], ואל תשבי בטלה אפילו שעה אחת <ולא יוכלו לראותך ולהזיק לך, כי יש בהם מדה אחת> מתרחקים מכל דרך טובה ובוחרים בכל דרך רעה, וכשוראים איש מדריך בדרך טובה והולך בה שונאים אותו.
109. ומאי ניהו השטן, מלמד שיש לו להקב"ה מדה ששמה רעה והיא לצפוננו של הקב"ה, דכתיב (יר' א יד) מצפון תפתח הרעה [כו'], כלומר כל רעה שהיא באה לכל יושבי הארץ מצפון היא באה. ומאי ניהו מדה, היא צורת יד ולה שלוחים הרבה, ושם כלם רע רע, אך יש בהם קטון וגדול {ב21} והם המחייבים העולם, כי תהו לצד צפון. ואין תהו אלא הרע שמתהה את בני העולם עד שיחטאו, וכל יצר הרע שהוא באדם משם הוא. ולמה נתן בשמאל, מפני שאין לו רשות בכל העולם אלא בצפון, ולא הורגל אלא בצפון, ולא רצה להיות אלא בצפון, לפי שכשיהיה בדרום עד שילמד מהלך הדרום. והיאך יוכל להטעות <בדרום> יתעכב אותם הימים, שילמד ולא יחטיא. לפי' הוא לעולם בשמאל, והינו דכתי' (בר' ח כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו, רע הוא מנעוריו ולא יאה אלא לשמאל שכבר הורגל בה, <ולפום> הכין אמ' הקב"ה לישראל (שמ' טו כו) אם שמע תשמע לקול יי' אלהיך, והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו ולא מצות יצר הרע, ושמרת כל חקיו ולא חוקי יצר הרע, (שם שם) [כי] אני יי' רופאך.